احسان لمر / مشروط خواهان ۲۰۲۳/۰۴\۰۶

مولوي عبدالرؤف خاکي

بعد از نام میرزا عبدالعلی خان و عبدالقادرخان پشاوری، که در نشر و نوشتن «شمس النهار» سهم برازنده داشتند سومین نام جاودانه در عرصه مطبوعات کشور از مولوی خاکی است ایشان با نشر «سراج الاخبار» دور اول سهم برازنده و روشنگر بازی نمودند. و در همان تک شماره مطالب دو مولوی روش ضمیر و پیشتاز مولوی خاکی و مولوی واصف نشر شد. اینکه چه عواملی داخلی یعنی دربار و درباریان و استعمار خارجی مانع ادامه نشر آن گشت مبحث جدا و قابل تدقیق و تحقیق است،

امید در این زمینه چیز هائی بدست آورم و به شما عزیزان پیشکش نمایم. به قول از میر سید قاسم خان "مولوی عبدالروف خان ، مولوی عبدالرب خان و مولوی عبدالواسع خان هر سه نفر شان از جمله مشروطه خواهان بودند." 1

مطالب ذیل کاپی از صفحهٔ «د کندهار منورین» در فیس بوک مورخ 8 جون 2020، به نقل از کتاب « درنه کورنی» می باشد.

مولوي عبدالرؤف د مولوي عبدالرحیم اخونزاده شهید زوی د علامه حبو اخونزاده لمسی د ملا فیض الله کاکړ کروسی او ملابابر کوسی دئ، چي د (۱۲٦٧هـ. ق.) کال د صفري په میاشت (دسمبر 1850 م) کي په کندهار کي زیږېدلی دئ. مورنی نیکه ئې " قاضي ملا غلام قندهاری" وو. نوموړي په عربي، فارسي او پښتو ژبه کي ښه قلم درلود او په دې درو ژبو کي ئې تالیفات پرې ایښي دي. کله چي په کندهار کي د غازي محمد ایوب خان پر پلویانو باندي د دغه سردار تر ماتي وروسته ورشو تنګه سوه او د مولوي عبدالرؤف پلار مولوي عبدالرحیم اخونزاده د خرقي مبارکي په بست کي شپي تېرولي په دغه موده کي مولوي عبدالرؤف له ښاره وتلی وو او د تبعید په حالت کي اوسېدی. په ۱۳۰۰هـ (1882 م) کي د قاضي القضات سعد الدین خان او سردار عبدالقدوس خان اعتماد الدوله په وساطت د امیر عبدالرحمن دربار ته ور وغوښتل سو او له مخکي چي مو وویل د نوموړي امیر د حضور ملاء، د شاهي مدرسي د مدرس او د قاضیانو د ممتحن وظیفي ئې پر غاړه وې.

د ده د پېژندګلوی له پاره به ښه وي د ارواښاد مولوي صالح محمد هوتک (۱۳۳۹ش. مړ) (1920 م) خبري ولولو: "زما جد مغفور مولوي عبدالرؤف مرحوم د مولوي عبدالرحیم اخندزاده زوی د مولانا حبیب الله اخندزاده قندهاري کاکړ مشهور په حبو اخندزاده سره او په خارج کي په "فاضل قندهاري" سره مشهوره لمسی، چي لوی عالم او فاضل وو په کابل کي د امیر عبدالرحمن خان "ضیاء الملة والدین" د حضور ملا وو؟ چي بیا د اعلیحضرت سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان د حضور ملا او د کابل په شاهي مدرسه کي استېدی- هر کله چي به په دوبي د ګرمی له خاطرو امیر صاحب پغمان ته تئ- دی به ئي هم ورسره ببوه. په (۱۳۳۳هـ . ق.) (1914 م) کي په کابل کي وبا وه — دی د وبا په اثر وفات سو چي له پغمانه ئې کابل ته راوړئ، لا ژوندی وو له یو څو ساعتو وروسته په کابل کي وفات او د (کوه خواجه صفا) په لمن کي دفن دئ. رحمة الله علیه رحمه واسعا. عمر ئې تر شپېتو اوښتئ وو- حافظ د قرآن او مجتهد او قرآن خوانه یو ښه فاضل وو. د ده مرحوم دوه زامن چي دواړه د خپل عصر عالمان او فاضلان ول پاته سول چي مشر

---

1 – زرین انځور – نهضت مشروطه خواهی یک حرکت ملی و افغانی – صفحه 81 – به نقل از پوهاند هاشمی (نخستین کتاب در باره جنبش مشروطه خواهی ...) سال 1380 ص 269

زوی ئي مولوي عبدالواسع اخندزاده او کشر زوی ئي مولوي عبدالرب اخندزاده نوميږي او يوه عالمه لور ئي پاته سوه چي زما مور ده " رحمة الله عليهم اجمعين.

مولوي عبدالرؤف په کابل کي د سراج الاخبار افغانستان په نامه يو انجمن جوړ کړ چي د هغه وخت زياتره منورين او پوهان پکښي راغونډ ول. د دغه انجمن له خوا د نومړي په نوښت او سر محرری باندي د "سراج الاخبار افغانستان" په نامه يوه مياشتنۍ جريده خپره سوه چي لومړی شماره ئي د (۱۹۰۶ع.) کال د جنوری پر ۱۱ د کابل د ماشين خاني له چاپخاني څخه راووتله او همدا ئي وروستۍ ګڼه هم سوه ځکه انګرېزانو بد په يووړل او امير ته ئي د جرېدي د بندېدو حکم وکړ. د "سراج الاخبار افغانستان" په خپرېدو سره د هيواد په مطبوعاتي ډګر کي هغه سکوت مات سو چي د شمس النهار جرېدي تر خپرېدو وروسته ئي نژدې درې لسيزي دوام کړی وو. د دې سکوت ماتوونکی مولوي عبدالرؤف خان وو. که څه هم په اوسنيو نشراتو کي علامه محمود طرزي ته د افغانستان د ژورناليزم د پلار لقب ورکول سوی دئ چي په رښتيا سره ئي مستحق هم دئ ځکه نومړي په افغانستان کي د لومړي ځل له پاره په پرله پسي او متداوم ډول سره ژورناليستيکي کارونه کړي دي. خو د مولوي عبدالرؤف خان نوم هم د هيواد په مطبوعاتو کي د يوه مخکښ په توګه د هېرولو نه دئ. ارواښاد مولوي د يوه متجدد او منور روحاني په توګه خپلي علمي هڅي يوازي ديني مسايلو ته محدودي کړي نه وې بلکي د هيوادوالو د ذهنونو روښانولو په غرض ئي د جرېدي د نشرولو اهميت په بشپړه توګه درک کړی او په دې برخه کي ئي عملي ګامونه اخيستي دي.

موږ پوهېږو چي د هغه وخت تيارو شرايطو د عصري جرېدي خپرولو په لاره کي خورا زيات خنډونه ايښي وه. مرحوم مولوي د خپل وخت حالات په ښه توګه څېړلي او د خپلو هيلو د تحقق له پاره ئي د جرېدي د خپرېدو اړتيا د قرآني آيتونو او نبوي احاديثو په راوړلو سره ثابته کړې وه. په دغه جريده کي له مولوي عبدالرؤف سره د هغه وخت نورو منورينو په تېره بيا د هيواد ملي او سرښندونکي شخصيت مولوي محمد سرور واصف کندهاري همکاري کوله او د نومړي جرېدي په هماغه لومړی ګڼه کي چي وروستۍ هم سوه، د مولوي واصف کندهاري يوه اوږده وعظيه قصيده خپره سوې ده. ارواښاد علامه حبيبي ليکي چي "از سر مقالهٔ مولوي عبدالرؤف و قصيدهٔ مولوی واصف – که درين شماره نشر ګرديد پديداراست که در آن هنګام آثار بيداری و تجدد و مدنيت اروپا به کابل رسيده و مردم دربار راتحت تاثير قرار داده بود... . "

لکه وړاندي چي وويل سوه د سراج الاخبار افغانستان د لومړی ګڼی له نشر سره انګرېزانو امير ته د هغې د بندېدو حکم وکړ او جريده بنده سوه خو د مولوي عبدالرؤف نوم د هيواد په مطبوعاتي تاريخ کي د يوه مخکښ په صفت ثلپاتي سو. سراج الاخبار تر دغه وخت اووه کاله وروسته د علامه محمود طرزي له خوا بيرته ژوندی سو.

د امير عبدالرحمن تر مړيني وروسته چي زوی ئي امير حبيب الله خان پر ځای پاچا سو، په دربار کي د مولوي عبدالرؤف مقام او منزلت تر پخوا لا زيات وو. امير ورته د استاد په سترګه کتل، په قضايي چارو کي ئي مرسته ځني غوښتله.

مولوي عبدالرؤف په فارسي او عربي ژبه کي شاعري هم کړې ده. په فارسي اشعارو کي ئي تخلص (خاکي) وو. علامه حبيبي ئي پخپل وروستني اثر "جنبش مشروطيت در افغانستان" کي د فارسي شعر څو بېلګي راوړي دي چي زه ئي له هغه ځايه رانقلوم.

افغان اګــــر نـظر فګند بر صــلاح خويش	اول بايـدش کـه بګـــيـــــرد سلاح خويش
ګــر اصطلاح وی طلب عيش وعشرتست	فرض است آنکه محو کند اصطلاح خـويش

اين سر زمين خوش که بافغـان چو مادرست

داند سپردنش بـدګــــــــــرها جـنـاح خويش

وايي دا شعر ئي د افغان و انګليس د دوهمي جګړې په وخت کي د هيواد دفاع ته د خلکو رابللو په نيامت ويلی وو. د مولوي عبدالرؤف خاکي معلوم تاليفات دادي:

1 – "کشکول" د پښتو، فارسي او عربي اشعارو مجموعه ده. په دغه مجموعه کي ئي د نورو شاعرانو شعرونه هم غونډ کړي دي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزي بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليږلو مخکي په ځير و لولئ

2 ـ "خردنامه امير" ـ فارسي.

3 ـ "تفسير سورة حشر" ـ فارسي.

4 ـ "سلامنامه عربي" د مزار شريف د روضې له پاره، د دغې سلام نامې يوه برخه د امير عبدالرحمن په امر د مزار شريف د روضې پر دروازه وليکل سوه.

5 ـ "تفسير آيات العهود من كلام الملک الودود" ـ فارسي.

6 ـ " رد ناسخ التواريخ" ـ فارسي- د ناسخ التواريخ د يوې برخې رد.

7 ـ "رساله افغانستان" ـ فارسي.

8 ـ "عقد اللامي في تتبع بداء لامالي"ـ عربي ـ د عقايدو او کلام په باب قصيده.

9 ـ کلمات امير البلاد في الترغيب الى الجهاد.

10 ـ "تفسير سورة فاتحه او د قرآن د ديرشمي سيپارې تفسير".

11 ـ د افغانستان د ملي ارشيف په خطي نسخو کې د (تقويم الدين) په نامه يوه نسخه خوندي ده چې په ليکنه کې ئې يو شمېر علماوو برخه اخيستې ده. په هغو کې د مولوي عبدالرؤف نوم هم سته، نور ئې ملا ابوبکر، ملا غلام محمد، ملا عبدالخالق، قاضي ميرجمال، ملا رمضان ممتحن، ملاسيف الدين، ملا سيدمحمد ممتحن، ملا سعد الدين، ملا داد محمد ممتحن، ملا عبيدالله ممتحن، ملا عبدالله او حافظ حبيب الله دي. د کتاب موضوع د جهاد په باب شرعي مسايل دي چې په دري ژبه ليکل سوي دي.

مولوي عبدالرؤف په (۱۳۳۳هـ .ق.) کال د شوال پر ۱٦ د شنبې (27 اګست 1915 م) په شپه وفات سو. عمر ئې د ٦٦ په شاوخوا کې وو. مولوي صالح محمد هوتک په دغه وخت کې د کابل په شاهي مدرسه کې اوسېدی او د خپل مورني نيکه د درانه ماتم مرثيه ئې په پښتو وويله.

زړه مــي وخوت له کوګله ناګهـــان ولاړ	نه تنها زمـا بلکې روح د کل افـــغـان ولاړ
د عالــم فــوت په مثال فـــــوت العالم دئ	افغان څـه دئ بلـکه روح د ټول جهان ولاړ
شــــــکوه نه کوم تقـــدير راپېښه کړي	مرګ خو حق دئ اما دی په ډېر ارمان ولاړ
نه مي صبر نـــــــــه ارام نه طاقت کيږي	وی "زمـــا اغا بابا" د بـرق پـه شـان ولاړ
نقـد د عـــلـم سوه کوټه قلب چـلاني سوه	چـــــې فـاضل د زماني د علـم کان ولاړ
مـرغلــري د نکتـو کـري صـــــــدف پتي	چي غـواص د محيط بـــحر د قـران ولاړ
تـدريس منـع سو بازار د عـلم ســــوړ ســو	مدرســه سوله خـالي ټول طالبـــــان ولاړ
شپاړســـمه د شـوال شپه د شنبـــــــــې وه	چي زمـا جد مغفور له دي جـــــهان ولاړ

هــم سنه ئې د وفـات "جد مغـفور" سوه

رب دي دی لـري مغـفور چي ناتوان ولاړ

علامه محمود طرزي په سراج الاخبار کې د ده د مړيني خبر خپور کړ او دا واقعه ئې "موت العالِم موت العالم" وبلله، په دوهمه شماره کې دده سوانح وليکله او دده د رحلت په باب ئې خواشيني ښکاره کړه، د دغې ليکنې عنوان ئې **(يک خساره تاسف آور علمي)** وچې په يوه برخه کې ئې داسې راغلي دي:

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

" درین ایام یک سانحه روی داده که از تحریر آن قلم می لرزد، پنجه مسترخی مي شود، دل می طپد، حواس پریشان می شود، یعنی زندگی علم وعرفان، حیات ادبیات به یک صدمه جانکاه ویک تزلزل تهلکه همراهی بر خورد، یعنی روح علم ودانش، روان عرفان و بینش جناب فضایل دستگاه و کمالات همراه مولوي مکرم محترم مولوي عبدالرؤف خان صاحب، دنیای بیوفا راترک گفته، عازم دار بقا گردید....

مرحوم مشار الیه تنها در وطن عزیز مانی، بلکه در بسیاری از صفحات دنیا، نادر الامثال یک عالم فاضلي بود، که درهمه علوم عقلیه و نقلیه و فنون تصوفیه و ادبیه صاحب ید طولی بودند، ضیاع ابدی این فاضل تحریر ، الحق که از خسارات و ضایعات خیلی دهشتناکی برای عالَم علم و عرفان وطن عزیز ما شمرده میشود....

علاوه برین همه علم وفضل ، حافظ جید کلام ملک علام بودند ودر ادبیات یک خصوصیت ممتازی داشتند. از خامۀ عنبر شمامۀ خودشان هم قصاید پر فواید و ادبیات بسیار بامعنی سر زده است. ولي افسوس که پایه شصت و هفتم را از مرقات عمر عزیز به تکمیل نرسانده وطن را از دیدار و فواید خود بیشتر محفوظ نه نمودند....

نوت: اگر مولوی صاحب به عمر 67 سالگی رحلت نموده، سال تولد شان 1848 میلادی می باشد که با سطر اول این مقاله یعنی (1950 م) دو سال متفاوت می باشد.

آرامگاه مولوی عبدالروف خاکی در قندهار

از صفحۀ د کندهار منورین

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ